УДК 338.46

**Любомира Криницька,** *науковий співробітник відділу управління в системі професійно-технічної освіти Львівського науково-практичного центру ПТО НАПН України*

# КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПОСЛУГ

*У статті висвітлюються проблеми вибору критеріїв соціально-педагогічної ефективності професійно-практичної підготовки підприємців з числа безробітних.*

***Ключові слова:*** *безробітний, підприємець, професійно-практична підготовка, критерії професійної підготовки.*

*В статье освещают проблемы выбора критериев социально-педагогической эффективности профессионально-практической подготовки предпринимателей с числа безработных.*

***Ключевые слова:*** *безработный, предприниматель, профессионально-практическая подготовка, критерии профессиональной подготовки.*

*In the article the problems of choice of criteria of socialpedagogical efficiency of professionally-practical preparation of businessmen are illuminated from a number unemployed persons.*

***Key words:*** *unemployed person, businessman, professionally-practical preparation, criteria of professional preparation.*

**Актуальність дослідження.** Трансформація економіки України потребує перш за все розв'язання проблем зайнятості її працездатного населення, налагодження ефективного механізму діяльності системи професійної підготовки дорослих, у тому числі безробітних.

**Метою статті** є визначення та характеристика критеріїв соціально-педагогічної ефективності професійно-практичної підготовки безробітних до підприємницької діяльності у сфері послуг.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасна педагогічна наука і практика спрямована на розвиток професійної освіти відповідно до потреб економіки країни. Наукові основи організації професійного навчання дорослих, у тому числі безробітних, були предметом уваги філософів, педагогів, психологів. Праці В. Андрущенка, Б. Гершунского, С. Гончаренка, І. Зязюна, Т. Десятова, І. Козловської В. Кременя, В. Лугового, Н. Ничкало, К. Онушкіна, В. Олійника, Л. Пуховської, М. Солдатенка та інших учених присвячені розкриттю теоретико-методологічних засад, інтеграційних процесів, неперервності професійної освіти дорослих.

**Виклад основного матеріалу.** Проведення педагогічного дослідження вимагає постійного моніторингу за процесом змін, які відбуваються під час упровадження новацій. Моніторинг за станом педагогічного дослідження дозволяє реєструвати новий стан системи, отримувати інформацію про результати експериментальної діяльності, здійснювати її аналіз, оцінювання, коректування, визначати причинно-наслідкові зв'язки між елементами системи і впливом зовнішніх чинників соціального середовища з метою прийняття необхідного управлінського рішення. Вихідним моментом для проведення моніторингу виступає система прогностичного аналізу і діагностики предмета дослідження, для здійснення якої необхідні критерії [1].

Зміст самого поняття "критерій" у психолого-педагогічній літературі трактується неоднозначно. Під ним розуміють: об'єктивну ознаку, на основі якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація чого-небудь, мірило судження, оцінки [4, 654]. Зміст поняття "показник" містить: а) свідчення, доказ, ознаку чого-небудь; б) наочні дані про результати якої-небудь роботи чи процесу, досягнення чого-небудь, кількість чого-небудь [2, 520].

Поняття "критерій професійної компетентності" за своїм діапазоном є більш широким, ніж "показник професійно-практичної компетентності" і відображає характеристики і процеси, які сприяють формуванню загальної професійної підготовки. Ступінь виявлення критерію виражається в конкретних показниках. Показник як компонент критерію є типовим і конкретним виявом сутності якості процесу чи явища, що підлягає дослідженню. Водночас пріоритет належить тим показникам, які характеризують виявлення якості, насамперед у діяльності, поведінці, вчинках. Отже, критерії тією чи іншою мірою відображають ефективність та якість процесу формування професійно-

© Л. Криницька, 2010


This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

практичної компетентності, пов'язані з раціональним розв'язанням педагогічних завдань, виявляють залежність результату від психолого-педагогічного впливу, вказують на відповідність результату меті підготовки майбутніх фахівців.

При плануванні досліджень пропонується спиратися на два критерії: внутрішню валідність і зовнішню валідність. Валідність – адекватність вибраної ознаки показника тому, що саме буде оцінюватися.

Наявність внутрішньої валідності підтверджується виконанням такої умови: якщо з допомогою даного експериментального плану перевіряється гіпотеза дослідження, то вибраний експериментальний план дозволяє контролювати незалежні змінні, небажані джерела дисперсії, що впливають на учасників дослідження в цілому.

Характеристикою зовнішньої валідності педагогічного експерименту є репрезентативність результатів інших груп людей та ситуацій [5].

Сукупність взаємопов'язаних показників, які з різних сторін відображають стан і розвиток соціальних явищ, є раціональною для виявлення кількісної ефективності.

Яким би не був досконалим той чи інший критерій, теоретично обґрунтований і практично перевірений, з його допомогою можна оцінити лише декілька аспектів досліджуваної проблеми. У повному обсязі характер і закономірності процесу можна встановити використовуючи комплекс критеріїв.

Узявши до уваги пропозиції М.М. Поташника, пропонуємо для визначення результатів навчання використати такі три групи характеристик:

1. Результати навчання, які можна визначити кількісно, в абсолютних значеннях, у відсотках або інших параметрах виміру.

2. Результати навчання, які можна визначити кваліметрично, з використанням рівневої шкали з різним набором якісно описаних рівнів (високий, середній, низький, достатній, необхідний, оптимальний, допустимий, недопустимий і т.і.).

3. Результати навчання, які неможливо легко і явно виявити, їх відносять до внутрішніх, глибинних переживань особистості. Ця група результатів оцінюється експертним методом [3].

Якщо перші дві групи результатів професійного навчання можна віднести до раціональної складової, то третя група характеризує так звану ірраціональну складову, коли керованість параметрів невелика.

Проведені нами дослідження проблеми свідчать, що на даний час не повною мірою висвітлено науково-обґрунтовану систему критеріїв і показників ефективності професійно-практичної підготовки безробітних до підприємницької діяльності у сфері послуг. Труднощі у виборі критеріїв, на наш погляд, пов'язані, перш за все, з відсутністю теоретико-методологічної бази, що зорієнтована на потреби особистості, підприємництва, держави і суспільства.

На шляху розв'язання цієї проблеми, для вибору критеріїв, у нашому дослідженні ми використали такі принципи:

- комутації – для підвищення ефективності управління вибирається найменше число елементів;

- релевантності – підбір параметрів, виходячи з їх функціональної значимості;

- достатності – найсуттєвіших параметрів для обґрунтованого пояснення рівня відповідності вимогам контролю, які не ускладнюють процес оцінки ефективності діяльності системи;

- урахування впливу зовнішніх факторів на зміст і процес підготовки підприємців (запитів особистості, вимог ринку праці, перспективи розвитку економіки і соціальної сфери).

На наш погляд, професійно-практичну підготовку підприємця сфери послуг утворюють три взаємопов'язані складові: змістова, процесуальна (дійова) та особистісна. Виходячи з цього, визначені нами критерії можна представити у вигляді структури, яка складається з трьох компонентів: когнітивний, діяльнісний та особистісний. Зупинимося детальніше на описі цих критеріїв.

Когнітивна (змістова) складова критерію показує рівень професійно-практичних знань підприємця. Для прикладу, підприємець, який займається перукарською справою повинен знати:

1) будову і властивості шкіри і волосся; правила санітарії і гігієни; способи надання медичної допомоги;

2) обладнання перукарень, апаратуру, інвентар, інструмент, що застосовується;

3) правила організації робочого місця; порядок розташування інструментів і приладдя на робочому місці;

4) призначення, будову обладнання, інструментів, приладів, апаратури, правила користування ними і їх зберігання;

5) матеріали, що використовуються, препарати, їх призначення;

6) види, призначення і застосування білизни;

7) види стрижок, способи і прийоми стрижки волосся голови; гоління;

8) рецептуру фарбувальних і хімічних розчинів і сумішей, їх дію на шкіру і волосся;

9) правила і прийоми укладки (завивки) волосся;



This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

10) правила і техніку знебарвлення і пофарбування волосся;

11) основи професійної етики працівника служби побуту;

12) напрями моди в Україні і за кордоном;

13) норми і правила з охорони праці, вимоги безпеки праці і пожежної безпеки тощо.

Діяльнісний компонент критерію дозволяє говорити про наявність необхідних для ефективної професійно-практичної діяльності умінь та навичок і відповідного рівня їх сформованості. Для підприємця-перукаря, характерними є такі уміння:

1) підготувати робоче місце для роботи і підтримувати його в порядку, ввічливо обслуговувати відвідувачів;

2) правильно користуватись інструментами, приладами і апаратурою;

3) виконувати різні види стрижки волосся голови, бороди, вусів;

4) голити волосся голови, бороди, вусів;

5) виконувати масаж обличчя;

6) вкладати волосся з урахуванням напряму моди і особливостями обличчя клієнта;

7) готувати фарбувальні та хімічні розчини і суміші;

8) виконувати знебарвлення і пофарбування волосся в різноманітні кольори і т.п.

Діяльнісний компонент критерію, більшою мірою, відображає поведінковий аспект у професійній діяльності підприємця.

Особистісна складова критерію дає змогу оцінити індивідуально-психологічні характеристики підприємця, їх відповідність основним цілям професійно-практичної діяльності.

Настанови, ціннісні орієнтації, мотиви діяльності і потреби особистості є вихідною і надзвичайно важливою умовою розвитку професійно-практичного компоненту в професійній діяльності підприємця.

Аналіз наукових досліджень проблеми підготовки безробітних до підприємницької діяльності в сфері послуг дозволив нами визначити функції та індикатори, які підлягають оцінюванню і які характеризують соціально-педагогічну ефективність моделі професійно-практичної підготовки підприємців (табл. 1).

**Таблиця 1.**

**Функції та індикатори соціально-педагогічної ефективності моделі професійно-практичної підготовки підприємців сфери послуг**

| Функції | Індикатори |
|---|---|
| Нормативно-правові | Відповідність рівня професійно-практичної підготовки:<br>- регіональним вимогам;<br>- вимогам споживачів освітніх послуг. |
| Організаційно-управлінські | Відповідність функцій управлінських структур реальним освітнім потребам безробітних громадян.<br>Наявність і спроможність професійних навчальних закладів та їх структурних підрозділів здійснювати професійно-практичну підготовку підприємців.<br>Документальне забезпечення. |
| Ціннісно-орієнтовані | Оволодіння особистісно орієнтованими підходами професійного навчання.<br>Управління кваліфікацією персоналу. |
| Інформаційні | Наявність моніторингових служб та розробленість баз даних для споживачів освітніх послуг. |
| Економічні | Собівартість і ціна освітньої послуги.<br>Комп'ютеризація освітніх послуг.<br>Фактичні витрати на одного слухача.<br>Частка позабюджетних коштів. |
| Педагогічні | Розподіл слухачів за рівнями навчання.<br>Розподіл підприємців за рівнем їх конкурентоспроможності на ринку праці.<br>Розподіл підприємців за рівнем рейтингу підприємств, в яких вони працюють. |

*Джерело: опрацювання автора*

Аналіз ситуації на ринку праці та освітніх послуг вимагає системного, багаторівневого, багатоаспектного підходу. З цієї позиції зрозуміло, що не може бути розроблена єдина система критеріїв і методів оцінки якості готовності підприємців до вимог виробництва та соціальної сфери. Кожна система має свої можливості, межі використання, які визначаються базовими вихідним позиціями та іншими факторами.

Виходячи з цього, визначимо нашу позицію до проблеми критеріїв оцінки якості професійно-практичної підготовки підприємців сфери послуг, як основного показника ефективності моделі.



This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

# КРИТЕРІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПОСЛУГ

Якість професійно-практичної підготовки в широкому смислі ми розглядаємо як сукупність властивостей і характеристик, що зумовлюють здатність задовольняти актуальні та перспективні вимоги держави, суспільства, ринку праці в напрямі підготовки кваліфікованих підприємців, а також потреб особистості в професійному навчанні, самозайнятості та самореалізації.

Відповідно, до переліку критеріїв на рівні слухачів ми віднесли:

- рівень цілепокладання і орієнтації на успіх;
- рівень навчально-пізнавальної діяльності та мотивації;
- рівень самоуправління;
- рівень розвитку;
- рівень професійно-практичної підготовки;
- рівень кінцевих результатів, їх адекватності до конкретної особистості слухача, його здібностям, можливостям, потребам;
- рівень творчої діяльності;
- відповідності професійно-практичної підготовки слухачів вимогам підприємств та робочих місць, де вони працюють;
- рівень соціальної і професійної адаптації підприємців.

Кількісну характеристику явищ і процесів, яка свідчить про їх стан і динаміку, визначає показник. Показник у дослідженнях – інструмент відображення якісного стану і тенденцій зміни соціально-педагогічної ефективності моделі професійно-практичної підготовки безробітних до підприємницької діяльності в сфері послуг. Показник є необхідним для перетворення інформації про об'єкт в інструмент управління цим об'єктом і відповідає потребам користувачів, дозволяє комплексно описати проблему, узагальнює інформацію. Критерії та показники взаємопов'язані та взаємозумовлені.

При формуванні системи показників у дослідженнях ми дотримувалися наступних вимог:

- показник системи повною мірою відображає педагогічну (економічну) суть предмета дослідження, тобто адекватний економічному змісту досліджуваного явища;
- взаємозв'язок показників системи відображає складові елементи явища.

У систему ми внесли показники, які відображають найсуттєвіші, внутрішньо-необхідні, сталі ознаки і властивості предмета дослідження, які піддаються формалізації і знаходяться в логічному взаємозв'язку, який можна охарактеризувати за допомогою статистично-математичного апарату.

Підприємницька діяльність, як і будь-яка інша, має свою мету і свій інтерес, в яких досить тісно поєднуються економічні й психологічні компоненти. Якщо рентабельність і прибуток є індикаторами економічної успішності, то самореалізація особистості є індикатором психологічної успішності.

На наш погляд, дотичною до проблеми визначення показників сформованості професійно-практичної підготовки підприємців є проблема виявлення показників рівня розвитку психологічних якостей, що впливають на формування їх загальної професійної компетентності.

При визначенні психологічних критеріїв і показників формування професійної компетентності ми використали метод експертної оцінки.

Індивідуально-психологічні якості компетентних фахівців, одержані шляхом експертного оцінювання, ми розглядаємо як внутрішні чинники, які мають безпосередній вплив на підвищення професійно-практичної компетентності підприємців.

Зміну внутрішніх, глибинних переживань особистості (об'єктивна оцінка власних можливостей; самостійність в ухваленні рішень; бачення своєї найближчої перспективи; рівень мотивації до самонавчання, до самореалізації; покращення міжособистісних стосунків; довіра до соціуму тощо) ми визначали за допомогою самооцінки слухачів.

Критерієм благополучного соціального самопочуття підприємця є його домінуючий позитивний настрій, соціальний оптимізм. Показниками негативного соціального самопочуття є:

- відсутність соціального оптимізму;
- психологічна нестабільність;
- підвищена емоційна напруга;
- невпевненість у завтрашньому дні;
- зневіра у власних можливостях і власних силах;
- екстернальність (прояв зовнішньої локалізації суб'єктивного контролю. Люди схильні приписувати все, що з ними відбувається, дії зовнішніх факторів. На практиці це проявляється в покладанні відповідальності за власну долю на владу, на роботодавця, на службу зайнятості – на геть усіх, окрім самих себе);
- відсутність чітких особистісних цілей;
- моральна вразливість;
- низький рівень довіри до влади, громадян, до будь-яких соціально-економічних новацій.

Усе це можна розглядати як наслідок порушення або зміни особистісно значущих зв'язків людини з трудовою діяльністю.



This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

Для психологічного осмислення такого явища останнім часом науковці використовують поняття *“індивідуальна криза зайнятості”*. Саме індивідуальна криза зайнятості психологізує всю систему суспільних відносин і визначає соціальне та особистісне самопочуття.

Критерії та їх показники покладено в основу дослідження стану та рівнів сформованості професійно-практичної компетентності майбутніх фахівців.

Поняття “рівень” відображає якісну структурність процесу розвитку професійної компетентності та є показником цілісності, системності цієї якості, ступеня її розвитку.

Умовно виділивши три рівні, ми віднесли до них певні характеристики, що відображають психологічні аспекти формування професійної компетентності.

***Низький рівень.*** Слухач виявляє безвідповідальність стосовно професійно-практичного розвитку, не прагне оволодівати професійними знаннями, вміннями, навичками, несамостійний у навчанні, працює безсистемно і тільки під контролем викладача, керується мотивом уникнення невдачі. Йому властиві неадекватна самооцінка, дефіцит розвитку нормативності поведінки: недостатньо розвинуті почуття обов’язку та відповідальності, нестабільність у дотриманні загальноприйнятих моральних правил і норм, низька психологічна культура спілкування, відсутність наполегливості в досягненні мети. Не вважає за потрібне займатись саморозвитком.

***Середній рівень.*** Показниками цього рівня є наявність у майбутнього фахівця інтересу до професійно-практичної підготовки, адекватна самооцінка, середній рівень здатності до навчання. Він недостатньо усвідомлює відповідальність за професійний розвиток, мотивація досягнень яскраво не виражена, а тому не виявляє належної активності, наполегливості в пізнавальній і трудовій діяльності, досягненні цілей. Слухачеві притаманний середній рівень нормативності поведінки.

Усвідомлює необхідність цілеспрямованого саморозвитку, але реально переважає стихійний розвиток.

***Високий рівень.*** Найвищий рівень сформованості професійно-практичної компетентності ґрунтується на присутності в слухача особистісної спрямованості на професійний розвиток і досягнення в обраній професії у поєднанні з відповідальністю за цей процес, здатністю бачити перспективу професійного зростання. Він відзначається адекватною самооцінкою своїх можливостей і високою нормативністю поведінки; розвинутим почуттям обов’язку та відповідальності, усвідомленим дотриманням загальноприйнятих моральних правил і норм, високою психологічною культурою спілкування, наполегливістю в досягненні мети, діловою спрямованістю. Високий рівень здатності до навчання і прагнення до самопізнання і пізнання інших людей, особистісного і професійного самовдосконалення.

**Висновок.** Результати наших досліджень підтвердили, таким чином, обґрунтованість та інформативність обраного для діагностики моделі професійно-практичної підготовки підприємців комплексу показників, з одного боку, а також дозволили визначити конкретний напрям здійснення формувальних заходів – з іншого.

*1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. – Київ-Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2008. – 278 с.*

*2. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад. В.В. Ярмаченко, О.М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 1999. – Т.4. – 941 с.*

*3. Поташник М. М. Качество образования: проблемы и технология управления (В вопросах и ответах). – М.: Педагогическое общество Росси. 2002. – 359 с.*

*4. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1984. – 1600 с.*

*5. Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2003. – 295 с. С. 100).*

Стаття надійшла до редакції 08.10.2010

*Як без крил птахам бува годі полетіти,*
*Так і людям без наук також не зажити.*

*Михайло Колачинський*
*поет, педагог, 1699 – 1755*



This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com